

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка

Кафедра української мови і літератури

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан факультету
іноземної та слов'янської
філології

А.М.Коваленко

» _____ 2019 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
2.14 НАУКОВА СПАДЩИНА УКРАЇНСЬКИХ МОВОЗНАВЦІВ
XX СТОЛІТТЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

галузь знань – 01 Освіта /Педагогіка

спеціальність – 014 Середня освіта (Українська мова і література)

освітньо-професійна програма – Середня освіта (Українська мова і література. Англійська мова)

Мова навчання – українська

Погоджено науково-методичною
комісією факультету іноземної та
слов'янської філології

«30» серпня 2019 р.

Голова

Семенов О.М., д.пед.н., професор

Суми – 2019

Розробник: **Рудь Ольга Миколаївна**, кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови і літератури

Робоча програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри
української мови і літератури
Протокол № 1 від «30» серпня 2019 р.

Завідувач кафедри

Семенов О.М., д.пед.н., професор

Рецензенти:

Шерстюк Л. М., методист з української мови та літератури навчально-методичного відділу координації освітньої діяльності та професійного розвитку Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	магістр	вибіркова	
		Рік підготовки:	
2-й		2-й	
Семестр			
3-й		3-й	
Лекції			
14 год.		4 год.	
Практичні, семінарські			
14 год.		4 год.	
Лабораторні			
0 год.		0 год.	
Самостійна робота			
58 год.		80 год.	
Консультації:			
4 год.		2 год.	
Загальна кількість годин – 90		Вид контролю: залік	

1. Мета вивчення навчальної дисципліни

В умовах національного відродження народу, культури й освіти виникає потреба звернення до наукової спадщини видатних лінгводидактів з метою використання їх здобутків у сучасній школі. На основі синтезу сучасних досягнень лінгводидактичної теорії і практики, переосмислення досвіду минулого структуруються концептуальні засади шкільної лінгвістичної освіти.

Ураховуючи особливості сучасної освіти, однією з яких є зростання ролі регіоналізації в навчанні і вихованні молоді, та основні положення державних документів в галузі освіти (Концепція загальної середньої освіти, Національна доктрина розвитку освіти), в яких передбачено наявність регіонального компонента, покликано забезпечити історичну наступність поколінь, збереження, поширення і розвиток національної культури, виховання патріотів України, громадян з високою моральністю, важливим є звернення до лінгводидактичної спадщини відомих мовознавців, які жили і певний час працювали у педагогічних закладах Сумщини.

Мета вивчення навчальної дисципліни – формування у студентів загальних та фахових компетентностей; ознайомлення магістрантів з творчим доробком українських мовознавців, які працювали як в Україні, так і за кордоном над лінгводидактичними проблемами шкільної освіти; побудова цілісної картини наукової ситуації в українській лінгводидактиці ХХ століття; спонукання студентів-філологів до зрілих фахових міркувань в аспекті ролі українських учених в історії становлення української шкільної мовної освіти.

Методи навчання: абстрактно-дедуктивний, конкретно-індуктивний, проблемний, частково-пошуковий, інтерактивно-комунікативний.

Вивчення дисципліни «Наукова спадщина мовознавців ХХ століття крізь призму шкільної освіти» спрямоване на формування у магістрів передбачених освітньою програмою компетентностей:

Загальні компетентності (ЗК)	ЗК 1 ЗК 2 ЗК 3 ЗК 5 ЗК 7 ЗК 8	Знання та розуміння специфіки професії і предметної галузі, основних концепцій, базових філологічних понять. Здатність діяти на основі принципів професійної етики, дотримуватися правил академічної доброчесності. Здатність цінувати різноманітність та мультикультурність світу, керуватися у своїй діяльності сучасними принципами толерантності, діалогу і співпраці. Здатність здійснювати пошук, оброблення, аналіз, систематизацію, критичне осмислення інформації з різних джерел; навички використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій.

		Здатність визначати, формулювати та розв'язувати складні професійно-педагогічні проблеми, які вимагають інтеграції знань та практичних умінь з різних наук. Здатність спілкуватися державною мовою, уміння правильно, логічно, ясно будувати своє усне та писемне мовлення.
Фахові компетентності спеціальності (ФК)	ПК-1 ПК-2 ПК-5 ПК-6 ПК-8	Здатність самостійно опанувати нові знання за спеціальністю, вільне володіння науковим інструментарієм у галузі філологічної та методичної науки для використання у професійній діяльності. Здатність осмислювати мистецтво слова як систему, розуміти еволюційний шлях розвитку української мови та мовознавства, української / світової літератури та літературознавства. Здатність орієнтуватися в основних тенденціях суспільного життя, мовної, літературної освіти та визначати власну позицію, вивчати, критично осмислювати й упроваджувати у власну педагогічну та наукову діяльність передовий український та світовий досвід відомих науковців та вчителів з метою свідомого вибору шляхів вирішення проблем в освітньому процесі. Володіння методологією і методами наукового дослідження, уміння виконувати завдання проблемно-пошукового, дослідницького, творчого характеру. Здатність виконувати комплексний дослідницький проект з актуальних проблем філології, методики та інших, суміжних із філологією, галузей знань; брати участь в різних формах наукової комунікації (конференції, круглі столи, дискусії).

2. Передумови для вивчення дисципліни

Зміст курсу тісно пов'язаний з іншими навчальними дисциплінами, насамперед методикою навчання української мови в середній школі, психологією, педагогікою вищої школи тощо.

3. Результати навчання за дисципліною

Програма навчальної дисципліни «Наукова спадщина мовознавців ХХ століття крізь призму шкільної освіти» ґрунтується на сучасних підходах до творчої самореалізації особистості, враховує принципи наступності, системності, міжпредметних зв'язків, особистісно зорієнтованого навчання, діалогічності й комунікативної спрямованості, діяльнісного навчання,

співпраці викладача і магістра, скеровує подальшу роботу фахівця на підвищення своєї педагогічної майстерності.

Знання	ПРЗ 1 ПРЗ 4 ПРЗ 6 ПРЗ 7 ПРЗ 10	Програмні результати навчання визначені ООП Розуміння шляхів інноваційного розвитку системи вищої освіти України в умовах реформаційних перетворень. Поглиблені знання сучасного мовознавства, академічної риторики, культури наукової української мови Розуміння методів та прийомів навчання/викладання української мови та літератури в закладах освіти. Базові уявлення про сучасні методи і методологію наукових досліджень у галузі філології та методики української мови та літератури. Знання сучасних методик і технологій, зокрема інформаційно-комунікаційних для успішного, ефективного здійснення професійної діяльності та забезпечення якості наукових досліджень.
Уміння	ПРУ 1 ПРУ 2 ПРУ 3 ПРУ 4 ПРУ 5 ПРУ 8	Володіє науковим інструментарієм у галузі філології, проблемно-пошуковими методами для проведення досліджень у галузі філології та методики української мови та літератури. Уміє застосовувати раціональні прийоми пошуку, відбору і використання фахової інформації з різних джерел, у т.ч. цифрових для розв'язання проблем професійної (освітньої та наукової) діяльності. Уміє аналізувати, порівнювати, критично осмислювати науково-методичну та загальнонаукову інформацію; пропонує шляхи вирішення досліджуваної проблеми, аргументуючи власну позицію. Здатний діяти на основі принципів професійної етики, дотримуватися правил академічної доброчесності. Володіє сучасними методами та прийомами викладання української мови

		та літератури в закладах вищої, загальної, додаткової педагогічної освіти. Бере участь в різних формах наукової комунікації (конференції, круглі столи, дискусії).
Комунікація	ПРК 3	ПРК 3. Педагогічна комунікація у процесі навчання/викладання української мови і літератури.

4. Критерії оцінювання результатів навчання

Оцінювання навчальних досягнень студентів здійснюється за системою ЄКТС та національною шкалою оцінювання відповідно до Положення про порядок оцінювання знань студентів у ЄКТС в Сумському державному педагогічному університеті імені А.С.Макаренка.

Накопичувальна бально-рейтингова система, що передбачає оцінювання компетентностей, передбачених освітньо-професійною програмою, за всі види аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності: творчі роботи, презентації, контрольні роботи, поточний контроль.

Основними критеріями оцінювання знань магістрів з курсу «Наукова спадщина мовознавців ХХ століття крізь призму шкільної освіти» є:

- 1) характер і якість самостійної підготовки студента до заняття;
- 2) ступінь усвідомлення навчального матеріалу, розуміння того, про що повідомляється;
- 3) повнота, правильність і точність відповіді;
- 4) уміння застосовувати набуті знання у стандартних і нестандартних ситуаціях;
- 5) мовленнєве оформлення відповіді, вміння донести інформацію до свідомості інших.

Кількість балів за всі види навчальної діяльності	Критерії оцінювання навчальних досягнень магістрантів
90-100	Магістр повністю оволодів теоретичним матеріалом, логічно і послідовно викладає його, наводить самостійно приклади і коментує їх, спроможний простежити історію питання чи мовного явища, демонструє вміння застосувати набуті знання у нестандартних ситуаціях. При відповіді студент не допускає фактичних і мовленнєвих помилок. Відповідь студента виважена і науково обґрунтована, демонструє особистий внесок у вирішення поставленої проблеми, враховує наявні в лінгвістиці погляди й підходи, можливі альтернативи вирішення.
82-89	Магістр добре володіє навчальним матеріалом, спроможний аналізувати, узагальнювати, переконструювати його. Визначення мовних явищ і понять бездоганні. Фактичні помилки у відповіді відсутні. Магістр демонструє вміння не лише переказувати, а й аналізувати матеріал, даючи прочитаному власну оцінку, аргументуючи висловлені тези загальновідомими доказами.
74-82	Магістр може не лише логічно і повно викладати вивчене, але й виявляє елементарні вміння аналізувати, робити узагальнення, давати чіткі визначення, а в разі потреби переформулювати їх; простежуються здібності змінювати логіку викладу повідомлення, аналізу власного і чужого висловлювання. Більшість теоретичних положень підтверджуються прикладами. Фактичні помилки відсутні.
64-73	Магістр може переказати приблизно половину матеріалу. Непослідовно і незв'язно відтворює зміст прочитаного; губиться при необхідності навести приклади, не завжди може дати відповідь на запитання, що конкретизує його висловлення. Виклад відзначається поверховістю, недостатньою осмисленістю і логічністю, бідністю словника, значною кількістю фактичних помилок.
60-63	Магістр може переказати приблизно половину матеріалу. Непослідовно і незв'язно відтворює зміст прочитаного; губиться при необхідності навести приклади, не завжди може дати відповідь на запитання, що конкретизує його висловлення. Виклад відзначається поверховістю, недостатньою осмисленістю і логічністю, бідністю словника, значною кількістю фактичних помилок. Магістр досить послідовно і логічно відтворює матеріал. Не завжди може обґрунтувати висловлені думки, неточно

	дає визначення окремих мовних фактів; не відповідає на більшість запитань, що конкретизують відповідь; може навести окремі завчені приклади, проте не завжди точно; застосовує набуті знання лише у стандартних ситуаціях.
35-59	Магістр відтворює уривчастими реченнями окремі цілісні смислові фрагменти опрацьованого матеріалу, що становить 1/3 частину загального обсягу змісту певної теми; участь студента у діалозі обмежується однією чи двома елементарними репліками, що не враховують ситуації спілкування. Студент в основному не розуміє того, про що повідомляє, сплутує мовні факти, що спричиняє до грубих фактичних помилок; не може навести приклади; допускає 8 мовленнєвих неточностей.
1-34	Магістр епізодично відтворює теоретичний матеріал на рівні уривчастого переказування. Він в основному розуміє суть мовного явища, але не може цілісно і точно його переказати, сплутує мовні факти; не може застосувати набуті знання в елементарних стандартних ситуаціях; відповідь мовленнєво не відшліфована (допускає більше дев'яти мовленнєвих помилок).

Розподіл балів (для студентів денної форми навчання)

Поточний контроль											Разом	Сума	
Розділ 1	Розділ 2									Розділ 3			
Т 1.1	Т 2.1	Т 2.2	Т 2.3	Т 2.4	Т 2.5	Т 2.6	Т 2.7	Т 2.8	Т 2.9	Т 2.10	Т 3.1		
Поточний контроль											40	100	
-	3	2	3	5	5	2	5	5	5	5			-
Контроль самостійної роботи											60		
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5		

Розподіл балів (для студентів заочної форми навчання)

Поточний контроль											Разом	Сума	
Розділ 1	Розділ 2									Розділ 3			
Т 1.1	Т 2.1	Т 2.2	Т 2.3	Т 2.4	Т 2.5	Т 2.6	Т 2.7	Т 2.8	Т 2.9	Т 2.10	Т 3.1		
Поточний контроль											30	100	
-	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3			-
Контроль самостійної роботи											70		
10	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	10		

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену, заліку, курсового проекту (роботи), практики
90 – 100	A	відмінно
82 - 89	B	добре
74 - 81	C	
64 - 73	D	задовільно
60 - 63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 - 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

5. Засоби діагностики результатів навчання

Усне опитування, доповіді, виступи, творчі роботи, презентації, контрольні роботи, поточний контроль, захист залікових занять.

6. Програма навчальної дисципліни

Програма навчальної дисципліни складається з таких розділів:

Розділ 1. Історія розвитку методики навчання української мови в школах України ХХ століття;

Розділ 2. Лінгводидактична спадщина мовознавців України ХХ століття;

Розділ 3. Методичні ідеї мовознавців Сумщини.

7.1. Інформаційний зміст навчальної дисципліни

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ШКОЛАХ УКРАЇНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Тема 1.1. Етапи розвитку методики навчання української мови в школах України ХХ століття.

Політичні, соціально-економічні та культурні умови розвитку методики української мови в ХХ столітті.

Розвиток основних концепцій методики навчання мови в період відродження національної системи освіти (1905-1920 рр.)

Розвиток методики мови як науки в роки становлення української школи, педагогічних пошуків і новаторства (1921-1932 рр.).

Лінгвометодичні засади навчання української мови в науковій спадщині А. Волошина, О. Курило, Л. Булаховського, М. Бернацького, Я. Резніка.

Проблеми викладання української мови в період формаційно-партійного дискурсу та радянської ідеології (1933-1970 рр.).

Реформування мовної освіти (1980-2000 рр.).

РОЗДІЛ 2 ЛІНГВОДИДАКТИЧНА СПАДЩИНА МОВОЗНАВЦІВ УКРАЇНИ XX СТОЛІТТЯ

Тема 2.1. Наукова та громадська діяльність Степана Смаль-Стоцького (1859–1938)

С. Смаль-Стоцький – громадянин, політичний діяч, науковець – в історії України та українського мовознавства. С. Смаль-Стоцький як шкільний діяч та педагог. Політична кар'єра С. Смаль-Стоцького: робота в державних структурах Австро-Угорської імперії як можливість для постановки та вирішення політичних проблем. Ідея С. Смаль-Стоцького щодо згуртування народовського руху в єдиній політичній організації «Руська Рада».

Діапазон наукових пошуків С. Смаль-Стоцького. Погляди вченого на мовну та правописну проблеми. Ключові положення дисертації «Процес аналогії у словозмінах руської мови». Послідовність у відстоюванні фонетичного принципу українського правопису. Робота з Т. Гартнером над граматику української мови. Розвінчання вченим теорії праруської мови в праці «Розвиток поглядів про сем'ю слов'янських мов і їх взаємне споріднення».

Наукова та громадська діяльність С. Смаль-Стоцького в еміграції. Шевченкознавчі праці С. Смаль-Стоцького: інтерпретація творів Т. Шевченка, дослідження генези та історії їх створення, аналіз ученим філософсько-етичної спрямованості творів Т. Шевченка, розкриття проблеми «поет і християнська віра», спостереження над ритмікою шевченкових творів.

Епістолярія С. Смаль-Стоцького як джерело внутрішніх мотивів суспільно-політичної діяльності, контактів з друзями та опонентами ученого (листування з М. Грушевським, М. Драгомановим, І. Франком, Б. Грінченком, О. Маковеєм, Ф. Міклошичем, О. Барвінським та ін.).

Тема 2.2. Основні наукові здобутки професора Євгена Тимченка (1866–1948)

Формування наукових зацікавлень Є. Тимченка – студента філологічного факультету Київського університету.

Громадська та педагогічна діяльність Є. Тимченка: робота в термінологічних комісіях, викладання української мови в адміністративно-економічному інституті, участь в обговоренні проекту нового українського правопису та орфографічні пропозиції мовознавця тощо. Співпраця мовознавця з Науковим товариством ім. Шевченка.

Фальсифікація справи про націоналістичну діяльність Є. Тимченка, арешт та заслання вченого.

Діапазон мовознавчих питань у науковій спадщині Є. Тимченка:

- а) питання діалектології в дослідженнях Є. Тимченка;
- б) наукова мова в концепції вченого;
- в) питання історичної та сучасної фонетики в працях мовознавця;
- г) ідеї теоретичної і функціонально-практичної граматики в дослідженнях Є.Тимченка;

д) вивчення синтаксичної будови української мови в порівняльно-історичному аспекті: синтаксис усіх відмінків, підрядні безприйменникові та прийменникові словосполучення з ними на основі діалектного матеріалу, свідчень пам'яток староукраїнської писемності, відповідних синтаксичних явищ із старослов'янської, російської, чеської, польської, грецької, латинської, німецької, санскриту та деяких інших індоєвропейських мов; сурядні сполучення іменників тощо.

Лексикографічна робота Є. Тимченка як центральна в його науковій діяльності. Ключова концепція укладання двотомного «Русско-малоросійського словаря». Робота вченого над «Історичним словником українського язика». Цінність кодифікованого видання та основні недоліки праці з погляду сучасного стану лексикографічної науки.

Є. Тимченко як автор одного з перших підручників української мови для школи. Структура та зміст укладеної автором «Української граматики» для III і IV класів тодішніх середніх шкіл в контексті підручників початку ХХ ст.

Література для дітей у перекладах Є. Тимченка.

Наукова спадщина Є. Тимченка в оцінці видатних мовознавців (І.Огієнка, Ю.Шевельова, А.Кримського, Л.Булаховського).

Тема 2.3. Василь Сімович (1880–1940) – визначний діяч науково-культурного життя України початку ХХ ст.

В. Сімович – визначний діяч науково-культурного життя України початку ХХ століття. Формування громадянської позиції та наукових інтересів В. Сімовича в роки навчання в Станіславській гімназії та Чернівецькому університеті. Участь в академічному товаристві «Молода Україна». Просвітня діяльність В. Сімовича.

Лінгвістичний доробок В. Сімовича. Початки наукових досліджень вченого: вивчення методики викладання граматики в середніх школах, робота над історією педагогіки (підготовка підручника для вчительських семінарій), завершення праці над докторською дисертацією «Дієслово в писаннях Йоаникія Галятовського». Нормативний характер «Граматики української мови» В. Сімовича. Проблема гармонії складів у морфології слов'янських мов, походження [у] в українській мові, лінгвістична концепція походження української мови, морфологічні особливості українських прикметників, фонетика і фонологія, звук і фонема, звукові реалізації фонем, походження форми *що* в українській мові, українські імена та прізвища в полі наукових інтересів В. Сімовича.

Викладацька справа професора В. Сімовича у зв'язку з лекційними курсами з української мови, вступу до історії української мови, історичної граматики, діалектології, порівняльної граматики слов'янських мов, методики мови, вступу до мовознавства, староболгарської мови.

Участь у діяльності наукового товариства ім. Шевченка.

Редакторсько-видавнича, перекладацька й публіцистична діяльність В. Сімовича.

В. Сімович – організатор науки в Науковому товаристві ім. Шевченка.

Тема 2.4. Основні наукові здобутки Івана Огієнка (1882–1972).

Постать І.Огієнка в українській історії. Громадська і педагогічна діяльність І.Огієнка. Лінгвістична та лінгводидактична проблематика у працях ученого.

Церковний діяч митрополит Іларіон: православний священник та історик української церкви.

Наукова спадщина Івана Огієнка в світлі Кирило-Мефодіївської проблематики. Шляхи постання української мови в науковій концепції вченого. І.Огієнко про назви Русь - Україна - Малоросія.

Роль І. Огієнка у становленні українського правопису.

Іван Огієнко про рідномовні обов'язки та вивчення іноземних мов. Педагогічний зміст “Науки про рідномовні обов'язки” вченого. Рідномовні обов'язки І. Огієнка в сучасній практиці навчальних закладів України.

Загальний огляд підручників з української мови І.Огієнка.

Лексикографічна спадщина науковця. Лінгвістична термінологія у словникарському доробку Івана Огієнка.

Тема 2.5. Лінгводидактичні ідей Сави Чавдарова (1892–1962) у вітчизняній педагогічній думці.

Життєвий шлях і науково-педагогічна діяльність Сави Христофоровича Чавдарова. Педагогічний світогляд С.Х. Чавдарова у контексті шкільної мовної освіти в Україні Соціокультурні умови, що сприяли формуванню наукового та педагогічного світогляду науковця. Впровадження С. Х. Чавдаровим передових освітніх ідей у шкільну практику мовної освіти

Науково-педагогічна діяльність С.Х. Чавдарова у галузі шкільної мовної освіти: розробка С.Х. Чавдаровим науково-теоретичних засад методики шкільної мовної освіти; наукова експертиза шкільного підручника у рецепції С.Х. Чавдарова; С.Х. Чавдаров про шляхи і засоби удосконалення кваліфікації шкільного вчителя мови і літератури; методичні засади формування в учнів орфографічних умінь і навичок за С.Х. Чавдаровим.

Питання змісту і методів шкільного курсу української мови у спадщині С.Х.Чавдарова: особливості структурування змісту та організації шкільного курсу української мови за С.Х. Чавдаровим; С.Х. Чавдаров про методичний інструментарій шкільної мовної освіти.

Творче застосування педагогічних ідей С.Х. Чавдарова в сучасній українській школі й науці.

Тема 2.6. Методичні ідеї Масальського Володимира Івановича (1896–1979) в становленні й розвитку української лінгводидактики.

Життєвий шлях та науково-педагогічну діяльність В.І. Масальського. Чинники, які сприяли становленню і формуванню В. І. Масальського як ученого-методиста.

Лінгводидактична концепцію науковця. Роздуми В. І. Масальського стосовно принципів побудови шкільного курсу фонетики і граматики.

Шляхи підвищення ефективності уроків граматики в лінгводидактичній концепції В. Масальського.

Проблеми розвитку мовлення учнів у науковому доробку В. І. Масальського.

Аналіз В. Масальським розвитку методичних поглядів видатних учених. Внесок науковця у професійну підготовку майбутнього вчителя.

Тема 2.7. Лінгвістична спадщина Жовтобрюха Михайла Андрійовича (1905–1995)

Життєвий та науково-педагогічний шлях М.А. Жовтобрюха.

Лінгвістичний доробок Михайла Жовтобрюха.

М. Жовтобрюх про культуру мовлення учнів школи.

Інтерпретація експресивної лексики в лінгвістичній спадщині М. Жовтобрюха.

М. Жовтобрюх як дослідник мови української преси.

Тема 2.8. Наукова спадщина Михайла Шкільника (1910–1989).

Життєвий шлях і науково-педагогічна діяльність Михайла Михайловича Шкільника. Політичні та соціокультурні умови, що сприяли формуванню наукового та педагогічного світогляду науковця.

Внесок Михайла Шкільника в розроблення підходів до викладання української мови у школі. Використання алгоритмічних прийомів на уроках української мови: досвід М. Шкільника.

Питання лексикологічної підготовки учнів у науковій спадщині видатного педагога.

Проблеми вивчення фонетики у школі в науковій спадщині Михайла Шкільника.

Михайло Шкільник про проблемне вивчення частин мови в школі.

Тема 2.9. Науковий доробок українського лінгводидакта Скуратівського Леоніда Віталійовича (1946–2007).

Життєвий шлях і науково-педагогічна діяльність Леоніда Віталійовича Скуратівського.

Погляди Л. Скуратівського на проблему мовленнєвого розвитку школярів. Л. Скуратівський про роль загальнонавчальних умінь у мовленнєвому розвитку учнів.

Питання збагачення мовлення учнів емоційно забарвленою лексикою у

науковій спадщині педагога.

Питання практичної риторики в сучасному курсі української мови в науковому доробку Л. В. Скуратівського.

Проблема духовного розвитку особистості в лінгводидактичній спадщині Л. В. Скуратівського.

Тема 2.10. Наукова спадщина Біляєва Олександра Михайловича (1925-2006).

Передумови становлення О.М. Біляєва як науковця і лінгводидакта. Зміст педагогічних ідей творчої спадщини О. М. Біляєва для розвитку лінгводидактичної освіти. Гуманоцентрична складова лінгвософської світоглядної концепції відомого лінгводидакта.

Лінгводидактичні вимоги до уроку української мови за О.М. Біляєвим. Типологія уроків у лінгводидактичній спадщині О.М. Біляєва.

Проблеми дослідження методів навчання рідної мови в науковій спадщині видатного педагога.

Проблема розвитку зв'язного мовлення учнів у педагогічній спадщині О.М. Біляєва. Питання взаємозв'язаного навчання усного і писемного мовлення школярів у методичному доробку вченого.

О.М. Біляєв про вивчення синтаксису в школі

Вивчення й використання передового педагогічного досвіду у світлі праць науковця.

Внесок О.М. Біляєва у створення підручників з рідної мови.

Традиційне та інноваційне в методиці викладання мови і літератури в школі у поглядах О.М. Біляєва.

РОЗДІЛ 3 МЕТОДИЧНІ ІДЕЇ МОВОЗНАВЦІВ СУМЩИНИ

Тема 3.1. Лінгводидактична спадщина мовознавців Сумщини.

Науковий доробок Олександра Семеновича Скорика. Внесок О. Скорика у підготовку підручників з методики викладання української мови в середній школі.

С. І. Дорошенко – мовознавець, педагог, лінгводидакт. Зауваження вченого до проекту програми з української мови середньої школи (1967 р.). Погляди С. Дорошенка на роботу над стилістикою української мови в середній школі.

Наукова спадщина Цупруна Л., Самброна Ю. та Горяного В.

7.2. Структура та обсяг навчальної дисципліни

Назва розділів і тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	Усього	у тому числі				Усього	у тому числі			
		Лекції	Практичні	Консультації	Самост.		Лекції	Практичні	Консультації	Самост.
Розділ 1. Історія розвитку методики навчання української мови в школах України ХХ століття										
Тема 1.1. Етапи розвитку методики навчання української мови в школах України ХХ століття	6	1			5	6,5	0,5			6
Разом за розділом 1	6	1	-	-	5	6,5	0,5	-	-	6
Розділ 2. Лінгводидактична спадщина мовознавців України ХХ століття										
Тема 2.1. Наукова та громадська діяльність Степана Смаль-Стоцького (1859–1938)	6	1	-	1	4	6,5			0,5	6
Тема 2.2. Основні наукові здобутки професора Євгена Тимченка (1866–1948)	6	1	1		4	8	0,5	0,5		7
Тема 2.3. Василь Сімович (1880–1940) – визначний діяч науково-культурного життя України початку ХХ ст.	7	1	1		5	7,5			0,5	7
Тема 2.4. Основні наукові здобутки Івана Огієнка (1882–1972).	9	2	2		5	8,5	1	0,5		7
Тема 2.5. Лінгводидактичні ідей Сави Чавдарова (1892–1962) у вітчизняній педагогічній думці.	9	2	2		5	8	0,5	0,5		7
Тема 2.6. Методичні ідеї Масальського Володимира Івановича (1896–1979) в становленні й розвитку української лінгводидактики.	7	1	-	1	5	7,5		0,5		7
Тема 2.7. Лінгвістична спадщина Жовтобрюха Михайла Андрійовича (1905–1995).	8	1	2		5	8	0,5	0,5		7
Тема 2.8. Наукова спадщина Михайла Шкільника (1910–1989).	7		2		5	8		0,5	0,5	7
Тема 2.9. Науковий доробок українського лінгводидакта Скуратівського Леоніда Віталійовича (1946–2007).	9	2	2		5	7	0,5	0,5		6
Тема 2.10. Наукова спадщина Біляєва Олександра Михайловича (1925-	9	2	2		5	7	0,5	0,5		6

2006).										
Разом за розділом 2	77	13	14	2	48	76	3,5	4	1,5	67
Розділ 3. Методичні ідеї мовознавців Сумщини										
Тема 3.1. Лінгводидактична спадщина мовознавців Сумщини.	7	-	-	2	5	7,5			0,5	7
Разом за розділом 3	7	-	-	2	5	7,5	-	-	0,5	7
УСЬОГО ГОДИН	90	14	14	4	58	90	4	4	2	80

Теми практичних (семінарських) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Тема 1.1. Етапи розвитку методики навчання української мови в школах України ХХ століття	-	-
2	Тема 2.1. Наукова та громадська діяльність Степана Смаль-Стоцького (1859–1938)	-	
3	Тема 2.2. Основні наукові здобутки професора Євгена Тимченка (1866–1948)	1	0,5
4	Тема 2.3. Василь Сімович (1880–1940) – визначний діяч науково-культурного життя України початку ХХ ст.	1	
5	Тема 2.4. Основні наукові здобутки Івана Огієнка (1882–1972).	2	0,5
6	Тема 2.5. Лінгводидактичні ідеї Сави Чавдарова (1892–1962) у вітчизняній педагогічній думці.	2	0,5
7	Тема 2.6. Методичні ідеї Масальського Володимира Івановича (1896–1979) в становленні й розвитку української лінгводидактики.	-	0,5
8	Тема 2.7. Лінгвістична спадщина Жовтобрюха Михайла Андрійовича (1905–1995).	2	0,5
9	Тема 2.8. Наукова спадщина Михайла Шкільника (1910–1989).	2	0,5
10	Тема 2.9. Науковий доробок українського лінгводидакта Скуратівського Леоніда Віталійовича (1946–2007).	2	0,5
11	Тема 2.10. Наукова спадщина Біляєва Олександра Михайловича (1925-2006).	2	0,5
12	Тема 3.1. Лінгводидактична спадщина мовознавців Сумщини.	-	-
Разом		14	4

8. Рекомендовані джерела інформації

Основні:

1. Біляєв О.М. Лінгводидактика рідної мови: Навчально-методичний посібник. – К.: Генеза, 2005.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. - К., 1997.
3. Діячі науки і культури України : нариси життя та діяльності / [за ред. А. П. Коцура, Н. В. Терес]. – К. : Книги – XXI, 2007. – 464 с.
4. Ефективні технології навчання і контролю якості знань у лінгвістичній підготовці майбутніх фахівців [Текст] : монографія / О. Семенов, В. Герман, Н. Громова [та ін.] – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. – 376 с.
5. Інноваційні технології навчання методики української мови у вищих навчальних та середніх освітніх закладах. – К.: Міленіум, 2006.
6. Коваль В. О. Теоретичні і методичні засади формування професійної компетентності майбутніх учителів-філологів у вищих педагогічних навчальних закладах : монографія / В.О. Коваль. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2013. – 455 с.
7. Нікітіна А.В. Українська лінгвометодика для магістрантів: навчально-методичний посібник. – Стробільськ, 2015. – 375.
8. Пентилюк М. І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : збірник статей / М. І. Пентилюк. – К. : Ленвіт, 2011. – 256 с.
9. Потапенко О.І., Кожуховська Л.П., Товкайло Т.І., Чубань Т.В. Лінгводидактика (курс лекцій): навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. – К.: Міленіум, 2005. – 402 с.
10. Практикум з методики навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі: навчальний посібник / О.М. Горошкіна, С.О. Караман, З.П. Бакум. – К., 2015.
11. Семенов О., Дейниченко Н. Методика викладання української мови у вищих навчальних закладах: Навч. посібник. – Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2012. – 216 с.
12. Словник-довідник з української лінгводидактики: Навч. посібник / кол. авторів за ред. М.Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2003. – 149 с.

Додаткові:

1. Алексюк А.М. С.Х. Чавдаров, заслужений діяч науки Української РСР // Педагогіка. - К., 1967.- Вип. 5. - С. 141 - 147.
2. Бакум З.П. Лінгводидактична спадщина С.Х. Чавдарова: Дис. ... канд. пед. наук. – К., 1996. – 157с.
3. Біляєв О. М. Вправи в навчанні мови // Українська мова і література в школі / О. М.Біляєв. - 2004. - № 6. - С. 2-5.
4. Біляєв О. М. Доказова розповідь та евристична бесіда у навчанні мови //Українська мова і література в школі / О.М.Біляєв. - 2003. - № 8. - С. 2-5.
5. Біляєв О. М. За творче використання липецького досвіду [учителів] / О. М. Беляєв, І. І. Ярмач // Українська мова і література в школі. - 1963. - № 5. - С. 3-10.
6. Біляєв О. Зміст уроку української мови /О. Біляєв //Українська мова і література у школі. – 2003. – № 4. С. 2.
7. Біляєв О. М. Лінгводидактика рідної мови: Навчально-методичний посібник / О. М. Біляєв. - К.: Генеза, 2005. - 180 с.
8. Біляєв О.М. Лінгводидактичні основи сучасного уроку мови / О.М. Беляєв // Українська мова і література в школі. – 1982. – № 10. – С. 50-61.
9. Біляєв О.М. Наукові основи змісту уроку мови в загальноосвітній школі / О.М. Беляєв // Методика викладання української мови і літератури : Республіканський науково-методичний збірник. – К., 1978. – Вип. 8. – С. 86-95.
10. Біляєв О. М. Порадник учителя мови [Про роль журналу «Українська мова і література в школі» в роботі вчителів України] / О. М. Беляєв // Українська мова і література в школі. - 1976. - № 3. - С. 73-78.

11. Біляєв О. М. Про досвід раціональної організації уроку в школах Липецької області / О. М. Біляєв // Українська мова і література в школі. - 1962. - № 3. - С. 83-86.
12. Біляєв О. М. Робота з підручником // Українська мова і література в школі / О. М. Біляєв. - 2004. - № 4. - С. 2-4.
13. Біляєв О. М. Спостереження над мовою як метод навчання // Українська мова і література в школі / О. М. Біляєв. - 2004. - № 3. - С. 2-5.
14. Біляєв О.М. Сучасний урок української мови / О.М. Біляєв. – К.: Рад. школа, 1981. – 176 с.
15. Бондар Л. Внесок С.Х.Чавдарова в розвиток української педагогічної науки (до 110-річчя від дня народження) // Рідна школа. - 2002. - №8 - 9.- С. 62 - 63.
16. Волошина Н. Іван Іванович Огієнко (митрополит Іларіон) / Н. Волошина // Українська література в ЗОШ. – 2007. – № 1. – С. 2.–3.
17. Вороновська І. В., Кочан І. М. М. М. Шкільник як методист та науковець / І. Вороновська, І. Кочан // Тези доповідей і повідомлень республіканської наукової конференції. - Львів, 1989. С.332-333.
18. Гамалій А.Т. Розвиток усної і писемної мови учнів у позакласній роботі. – К.: Рад. шк., 1964. – 86 с.
19. Голуб, Наталія Проблема духовного розвитку особистості в лінгводидактичній спадщині Л. В. Скуратівського [Текст] / Наталія Голуб // Українська мова і література в школі. – 2011. – № 4. – С. 58-61.
20. Горяний В.Д. Про деякі види творчих робіт з мови в початкових класах // Педагогіка і методика початкової освіти: республіканський науково-методичний посібник. – Вип.3. – К, 1966.
21. Грицак Є. Рідномовні обов'язки (З приводу книжки проф. д-ра Івана Огієнка: Наука про рідномовні обов'язки. Жовква 1936, ст. 72. Бібліотека «Рідної мови» ч. 7) / Є. Грицак // Вибрані українознавчі праці. – Перемишль, 2002.
22. Дзевєрін О.Г. Розвиток історико-педагогічної науки в УРСР // Розвиток народної освіти і педагогічної науки в Українській РСР 1917-1957рр.: Зб. наук. пр. - К., 1957.- Т. VI. - С. 135 - 189.
23. Дмитровський Є.М. Методика викладання української мови в середній школі: посібн. для вчит.-словесн. середн. шк. – К. Рад. шк., 1965. – 279 с.
24. Дорошенко С.І. Боротьба за грамотність і культуру мови учнів в умовах діалектного оточення . – Суми, 1956.
25. Дорошенко С.І. Роль поточного опитування у підвищенні успішності з української мови // Українська мова в школі. – 1958. – №4
26. Дорошенко С.І. Викладання фонетики української мови в школах з російською мовою навчання. – Суми, 1959
27. Дорошенко С.І. Зауваження до проекту програми з української мови середньої школи // Українська мова і література і школі. – 1967. – №3
28. Дорошенко С.І. Робота над стилістикою української мови в середній школі // Матеріали наукової сесії, присвяченої 50-річчю Харківського державного педагогічного інституту. – Харків, 1969
29. Дорошенко С.І. Методика викладання української мови: навчальний посібник. – К., 1992.
30. Історичний погляд на проблему мовленнєвого розвитку особистості у взаємозв'язку з тенденціями суспільного поступу в Європі [Текст] : з наукового доробку Л. В. Скуратівського // Українська мова і література в школі. – 2011. – № 4. – С. 3-8. – Бібліогр. в кінці ст.
31. Історичні уроки в контексті сучасного реформування освіти. Круглий стіл „Сава Христофорович Чавдаров і розвиток української педагогічної науки та шкільництва” // Рідна школа. - 2003. - № 1. - С. 62 - 66.
32. Калашник В. Духовність рідної мови у концепції Івана Огієнка / В. Калашник // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2006. – № 3. – 9 с.

33. Кисіль О. Погляди Івана Огієнка на роль народної мови в процесі утвердження єдиної української літературної мови / О.Кисіль // Язык и культура. Шестая международная научная конференция. – Киев, 1998. – Т. 1. – С. 65-66.
34. Клименко Л. Використання творчої спадщини Івана Огієнка на уроках української мови та літератури / Л. Клименко // Дивослово. – 2007. – № 12 – С. 41–44.
35. Ключковський Б. Іван Огієнко і проблеми сучасного українського правопису / Б. Ключковський // Український правопис і наукова термінологія: проблеми норми та сучасність. - Львів, 1997. - С. 49-55.
36. Ключковський Б. Г. Педагог-методист за покликанням / Б. Ключковський // Методичні читання, присвячені 80-ій річниці від дня народження М. М. Шкільника: Тези доповідей і повідомлень. - Львів, 1990. - С. 18-20.
37. Кононенко А.М. Іван Огієнко про формування найважливіших рис української літературної мови / А.Кононенко // Лінгво-філософські аспекти гуманітарної освіти: матеріали наукової конференції]. – Суми, 1998. – С. 53-61.
38. Кононенко А.М. Питання становлення норм української літературної мови в працях І. Огієнка / А.Кононенко // Наукові записки Г.С. Сковороди. – 1998. – Вип. 5 (16). Серія: Літературознавство. – С. 62-73.
39. Кожуховська Л. П. Науковий спадок О. М. Біляєва в контексті сучасної лінгводидактики// Теоретична і дидактична філологія : збірник наукових праць. – В.4. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – С.227-237.
40. Кочан І. М. Курс методики викладання української мови в інтерпретації М. М. Шкільника // І. Кочан // Методичні читання, присвячені 80-ій річниці від дня народження М. М. Шкільника: Тези доповідей і повідомлень. Львів. 1990. С.26-28.
41. Кралюк П. Острозька Біблія в дослідженнях Івана Огієнка / П. Кралюк // Визвольний шлях. – Кн. 1. – Січ. – С. 43–49.
42. Кубинська І. Іван Огієнко про значення рідної мови в духовному відродженні особистості /І. Кубинська// Українська література в загальноосвітній школі. - 2003. -№ 1.- С. 22-23.
43. Кушнірова Л.В. Дослідження В.І.Масальським передового педагогічного досвіду вчителів-словесників / Педагогічні науки: Збірник наукових праць. Частина перша. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2004. - С.29-35.
44. Ляхоцький В. На скрижалях вічності. До 125-річчя від дня народження вченого-патріота, державного і політичного діяча Івана Огієнка / В. Ляхоцький // Українська культура. – 2007. – № 1. – 11 с.
45. Марушкевич А. Іван Огієнко-організатор освітнього життя у 1918-1920 роки / А. Марушкевич // Мандрівець. – 1996. – № 5–6. – С. 54–60.
46. Марушкевич А. А. Науково-педагогічна спадщина Івана Огієнка : [монографія] / А. А. Марушкевич. – К. : Правда Ярославичів, 1998. – 339 с.
47. Марушкевич А.А. Просвітницька діяльність і педагогічні погляди І.Огієнка / А.А.Марушкевич. - К., 1993.
48. Масальський В.І. Вивчення російської та української мов у середніх школах УРСР і завдання методики мови. – К.: Вид-во Київ. держ. ун-ту, 1955.–130 с.
49. Масальський В.І. Культура мови в початковій школі. – К.: Рад. школа, 1949. – 148 с.
50. Масальський В.І. Нариси з історії розвитку методики викладання української та російської мов у загальноосвітніх початкових і середніх школах Української РСР. - К., 1962.
51. Матвіяс І. Варіанти української літературної мови / І.Матвіяс. – К., 1998.
52. Медушевський А.П. Примірні уроки з граматики. – К.: Рад. шк., 1953. – 156 с.
53. Медушевський А.П. Методичні розробки з граматики української мови: Синтаксис простого речення: зб. статей. – К.: Рад. шк., 1954. – 164 с.

54. Методика викладання української мови в середній школі: Навч. посібник / І.С. Олійник, В.К. Іваненко, Л.П. Рожило, О.С. Скорик; за ред. І.С.Олійник.- 2-ге вид., перероб. і доп. - К.: Вища школа, 1989. - 439 с.
55. Методика викладання української мови в середній школі /За ред. С.Х. Чавдарова і В.І. Масальського. - К.: Рад. школа, 1954. - 305 с.; 1962. - 372 с.
56. Методика вивчення української мови в школі / О.М. Біляєв, В.Я. Мельничайко, М.І. Пентилюк та ін. — К.: Рад. школа, 1987. — 246 с.
57. Мовчун Л. Духовні скарби Івана Огієнка / Л.Мовчун // Дивослово. - 2003. - № 10. - С. 67-70.
58. Мужеловська Л. Іван Огієнко про український правопис у Галичині й на Буковині у ХІХ столітті / Л. Мужеловська // Науковий вісник Чернівецького університету. - 2000. - Вип. 93: Слов'янська філологія. - С. 65-72.
59. Невідомська Л. М., Пархонюк Л. М. Про навчальні алгоритми М. М. Шкільника / Л. Невідомська // Методичні читання, присвячені 80-ій річниці від дня народження М. М. Шкільника: Тези доповідей і повідомлень. Львів, 1990. С.46-48.
60. Новосьолова, В. Проблема збагачення мовлення учнів емоційно забарвленою лексикою у науковій спадщині Л. В. Скуратівського [Текст] / В. Новосьолова // Українська мова і література в школі. - 2011. - № 4. - С. 57-58. - Бібліогр. в кінці ст.
61. Огієнко І. Для одного народу один правопис! Наші правописні непорозуміння / І. Огієнко // Рідна мова. - 1933.- Ч. 5. - С. 161-170.
62. Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови /І.Огієнко. -К.: Либідь, 1995.-295 с.
63. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки /І.Огієнко // Дивослово. - 2003. - № 10. - С.67-70.
64. Огієнко І. Нариси з історії української мови: система українського правопису / І. Огієнко. - Варшава, 1927. - 216 с.
65. Огієнко І. Рідне писання. Український правопис і основи літературної мови / І. Огієнко. - Жовква, 1933. - 147 с.
66. Огієнко І. Рідне писання. Частина друга: Словник місцевих слів, у літературній мові не вживаних / І. Огієнко. - Жовква, 1934. - 156 с.
67. Огієнко І. Український стилістичний словник: Підручна книжка для вивчення літературної мови / І. Огієнко. - Львів, 1924. - 496 с.
68. Огієнко І. Чистота й правильність української мови. Підручник для вивчення української літературної мови / І. Огієнко. - Львів, 1925. - 215 с.
69. Павлович М. Володимир Іванович Масальський (до 60-річчя з дня народження) // Українська мова в школі. - 1957. - №2. - С. 95-96.
70. Палатна В.В. Проблеми змістовно-методичної структуризації шкільного курсу української мови та літератури у науковій спадщині С.Х.Чавдарова / В.В.Палатна //Гуманітарний вісник ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди", Науково-теоретичний вісник. - Переяслав-Хмельницький, 2006.- № 10-С.3-6.
71. Палатна В., Розсоха А. Українська мова як предмет шкільної освіти і виховання: історико - педагогічний досвід С.Х.Чавдарова та реалії сучасності / В.В.Палатна, А.П.Розсоха // Теоретична і дидактична філологія: Збірник наукових праць.- К.: Міленіум, Випуск 3, 2008.-С.240-249
72. Палатна В.В. Загальнотеоретичні засади шкільної мовної освіти у педагогічній спадщині С.Х.Чавдарова / В.В.Палатна // Молодь і ринок. Щомісячний науково-педагогічний журнал.- Дрогобич, 2008. - Вип. № 3. - С.146-149.
73. Палатна В.В. Українська мова як предмет шкільної освіти і виховання: історико-педагогічний досвід С.Х.Чавдарова / В.В.Палатна // Історико-педагогічні студії. Науковий часопис КНП ім. М.П.Драгоманова, 2008 р.- № 1-(2)-С. 97-103
74. Палатна В.В. С.Х.Чавдаров про викладання української літературної мови в середній школі./ В.В.Палатна //Гуманітарний вісник ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький

ДПУ імені Григорія Сковороди", Науково-теоретичний вісник. -Переяслав-Хмельницький, 2008.- № 14-С.190-193.

75. Палатна В.В. Засоби удосконалення кваліфікації вчителя мови і літератури за С.Х.Чавдаровим / В.В.Палатна //Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет - конференції „Формування професійних цінностей майбутніх педагогів та шляхи їх реалізації у проектній діяльності"- Переяслав - Хмельницький, 2008.-С.91-93

76. Палатна В.В. Формування педагогічного світогляду С.Х.Чавдарова у контексті шкільної освіти в Україні / В.В.Палатна //Рідна школа. Щомісячний науково- педагогічний журнал .- Київ, 2008.- № 10.-С.78-80

77. Паночко М. М. Спогад про дорогого вчителя/ М. Паночко // Методичні читання, присвячені 80-ій річниці від дня народження М.М. Шкільника: Тези доповідей і повідомлень. – Львів, 1990. - С.8-16.

78. Педагогіка: Підручник для педагогічних вищих шкіл /За ред. проф. С.Х. Чавдарова. – К.: Рад. школа, 1939. – 592 с.; 1940. – 2-е вид. – 592 с.

79. Пентилюк М.І. Рідномовний кодекс Івана Огієнка / М.І. Пентилюк // Дивослово. - 2007.-№ 12.-С. 38-41.

80. Петровська О.А. Основні типи уроків з української мови в V–VII класах. – К.: Рад. шк., 1959. – 71 с.

81. Проблема практичної риторики в сучасному курсі української мови [Текст] : з наукового доробку Л. В. Скуратівського // Українська мова і література в школі. – 2011. – № 4. – С. 35-38. – Бібліогр. в кінці ст.

82. Проникав А.К. Проблемы теории и истории педагогики в наследии С.Х.Чавдарова.: Дис. ... канд. пед. наук. – К., 1983. – 169 с.

83. Психолого-дидактичні тенденції загального і мовленнєвого розвитку школярів у науці і практиці середньої школи ХХ століття [Текст] : з наукового доробку Л. В. Скуратівського // Українська мова і література в школі. – 2011. – № 4. – С. 8-13. – Бібліогр. в кінці ст.

84. Редько Ю. К. 80-річчя від дня народження Михайла Шкільника / Ю. Редько // Методичні читання, присвячені 80-ій річниці від дня народження М. М. Шкільника: Тези доповідей і повідомлень. Львів, 1990. С.3-7.

85. Сербенська О. А. Педагог, учений, громадянин / О. Сербенська //Методичні читання, присвячені 80-ій річниці від дня народження М. М. Шкільника: Тези доповідей і повідомлень. Львів, 1990. С. 16-18.

86. Скорик О.С. Про культуру мови вступників педагогічних інститутів // Українська мова і література в школі. – 1964. – №5

87. Скорик О.С. Про усний та письмовий переказ у 1-х – 4-х класах // Українська мова і література в школі. – 1965. – №3

88. Скорык А.С. Активизация познавательной деятельности учащихся на уроках украинского языка // Проблемы формирования научного мировоззрения учащейся молодежи: тезисы. – Сумы, 1983

89. Скорык А.С. Из опыта работы учителей школ города Сумы по воспитанию трудовой активности учащихся в процессе изучения украинского языка. – Сумы, 1984.

90. Скуратівський Л. Актуальні ідеї методики навчання української мови у педагогічній спадщині С. Х. Чавдарова / Л. Скуратівський // Сава Христофорович Чавдаров: до 120-річчя від дня народження : бібліографічний покажчик / упоряд. Л. О. Пономаренко [та ін.].— К. : Нілан-ЛТД, 2012.— С. 126–127.

91. Тищенко М.К. Викладання частин мови у 5–7 класах: посібн. для вчит. – К.: Рад. шк., 1956. – 230 с.

92. Тимошик М. Голгофа Івана Огієнка: українознавчі проблеми в державній, науковій, редакторській та видавничій діяльності / М. Тимошик. – К.: Заповіт, 1997. – 231 с.

93. Тимошик М. Поет, драматург, життєписець. 1997 рік - рік Івана Огієнка / М. Тимошик // Українська мова та література. - 1997. - № 11. - С. 1-3.

94. Тимошик М. “Смирений богомолець за кращу долю українського народу”. Маловідомі сторінки життя і діяльності Івана Огієнка / М. Тимошик // І.Огієнко (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови. - К.: Либідь, 1995. - С. 7-47.
95. Тюрменко І. І. Життя, віддане народові : Іван Огієнко (Митрополит Іларіон) / І. Тюрменко // Історія України. – 1999.– № 17. – С. 4–5.
96. Українська мова : Експериментальний підручник для 5 класу шкіл з українською мовою навчання / О.М. Беляєв, К.М.Плисько, Л.М. Симоненкова, М.М. Шкільник. - К.: Рад. школа, 1970. - 223 с.
97. Українська мова : Експериментальний підручник для 6 класу шкіл з українською мовою навчання / Беляєв О.М. (співавтор і редактор), К.М. Плисько, Л.М. Симоненкові, М.М. Шкільник. - К.: Рад. школа, 1971. - 115 с.
98. Українська мова : Експериментальний підручник для 7 класу шкіл з українською мовою навчання / Беляєв О.М. (співавтор і редактор), К.М. Плисько, Л.М. Симоненкові, М.М. Шкільник - К.: Рад. школа, 1972.- 119 с.
99. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський, О. О. Титаренко, М. П. Зяблюк та ін. - К.: Укр. енциклопедія, 2000. - 725 с.
100. Українська мова : Підручник /стабільний/ для 4 класу шкіл з російською мовою навчання / О.М. Беляєв, К.М. Плисько. Л.М. Симоненкові, М.М. Шкільник. - К.: Рад. школа, 1989. - 252 с.
101. Фасоля А. Іван Огієнко : наука для прийдешніх поколінь / А. Фасоля // Українська мова і література в школі. – 2007. – № 3.– С. 47–50.
102. Цупрун Л.Д. Збірник вправ із сучасної української літературної мови (Графіка і орфографія. Морфологія): посібник. – Київ, 1961.
103. Цупрун Л.Д. Практику з української мови. Синтаксис. Пунктуація. – К., 1968
104. Чавдаров С.Х. Деякі уваги про роботу з підручниками української мови в початковій школі (з українською мовою викладання). – К.: Рад. школа. – 1948. – №3. – Травень – червень. – С. 44-48.
105. Чавдаров С.Х. До питання про класифікацію орфографічних помилок //Шлях освіти. – 1929. – №12. – С. 115-125.
106. Чавдаров С.Х. За активізацію та удосконалення методів навчання // Радянська школа. – 1959.– № 8.– С. 29–41.
107. Чавдаров С.Х. Методика викладання української мови (граматики і правопису) в середній школі. – К.-Х.: Рад. школа, 1939. – 1-е вид. – 183 с.; 1941. – 2-е вид. – 204 с.; 1946. – 3-є вид. – 210 с.
108. Чавдаров С.Х. Методика викладання української мови в початковій школі: Підручник для педагогічних шкіл і посібник для вчителів початкової школи. - К., 1940.
109. Чавдаров С.Х. Переказ у школі. - К., 1936.
110. Чавдаров С.Х. Принципи радянської дидактики. - К., 1949.
111. Чавдаров С.Х. Про методи наукової роботи з підручником // Комуністична освіта. – 1933. – № 3. – С. 34-43.
112. Чавдаров С.Х. Про наочність викладання //Радянська освіта. – 1946. – 27 червня.
113. Чавдаров С.Х. Українська мова: Підручник для I класу початкової школи. - К., 1944.
114. Чавдаров С.Х. Українська мова: Підручник для початкової школи. - К.; М., 1945.
115. Чавдаров С.Х. Українська мова: Підручник для II класу початкової школи.- К., 1956.
116. Чавдаров С.Х. Українська мова: Підручник для IV класу початкової школи. - К., 1956.
117. Чавдаров С.Х. Українська мова: Підручник для восьмирічної школи. IV клас. - К., 1961.

118. Чавдаров С.Х. Українська мова: Підручник для 1 класу початкової школи. – К.: Рад. школа, 1934. – 85 с.; 1959. – 20-е вид. – 84 с.
119. Чавдаров С.Х. Українська мова.: Підручник для II класу початкової школи. Вид. 5-е. – К.: Рад. школа, 1944. – 104 с.; 1959. – 20-е вид. – 128 с.
120. Чавдаров С.Х. Українська мова: Підручник для II класу початкової школи. Вид. 5-е. К.: Рад. школа, 1944. – 150 с.; 1959. – 20-е вид. – 150 с.
121. Чавдаров С.Х. Українська мова: Підручник для IV класу початкової школи Вид.5-е. – К-Х.: Рад. школа, 1944. – 126 с.; 1959. – 20-е вид. – 148 с.
122. Чавдаров С.Х., Саженюк Б.С. Українська мова: Підручник для восьмирічної школи. 3 клас. – К.: Рад. школа, 1961.
123. Чавдаров С.Х. Українська мова: Підручник для восьмирічної школи. I клас – К.: Рад. школа, 1960. – 79 с; 1967. – 8-е вид. – 79 с.
124. Чавдаров С.Х. Українська мова: Підручник для 1 класу. – К.: Рад. школа, 1968. – 164 с.
125. Чавдаров С.Х. Українська мова.: Підручник для восьмирічної школи. 2 клас. – К.: Рад. школа, 1960. – 120 с.; 1965. – 7-е вид. – 120 с.
126. Чавдаров С. Х. Українська мова : підручник для IV класу початкової школи / С. Х. Чавдаров.— К. : Радянська школа, 1956.— 147 с.
127. Чавдаров С. Х. Українська мова : підручник для I класу початкової школи / С. Х. Чавдаров.— К. : Радянська школа. 1944.— 64 с. : мал.
128. Чавдаров С. Х. Українська мова : підручник для II класу початкової школи / С. Х. Чавдаров.— К. : Радянська школа, 1956.— 127 с.
129. Чавдаров С. Як викладати граматику і правопис української мови в початковій школі з українською мовою викладання / С. Чавдаров, П. Волинський.— Харків : Радянська школа, 1934.— 60 с.— (Методичні поради вчителів початкової школи).
130. Чавдаров С.Х., Саженюк Б.С. Українська мова.: Підручник для восьмирічної школи. 3 клас. – К.: Рад. школа, 1960. – 158 с. – 1965. – 7-е вид. 168 с.
131. Чавдаров С.Х., Саженюк Б.С. Українська мова: Підручник для восьмирічної школи. 4 клас. – К.: Рад. школа, 1960. – 160 с.; 1965. – 6-е вид. – 160 с.
132. Чорний Т. Г. Науково-практична концепція методики викладання М. М. Шкільника / Т. Чорний // Методичні читання, присвячені 80-ій річниці від дня народження М. М. Шкільника: Тези доповідей і повідомлень. Львів, 1990. – С. 20-22.
133. Чуйко Г. А. Методика викладання української мови в початкових класах / Г. А. Чуйко, М. А. Білецька, Г. Ф. Школьна. – К. : Вища школа, 1975. – 384 с.
134. Шпак В. "Патентований українець" Іван Огієнко / Віктор Шпак // Урядовий кур'єр. – 2007. – 21 березня. – 21 с.
135. Шелехова, Галина Про роль загальнонавчальних умінь у мовленнєвому розвитку учнів у науковому доробку Л. В. Скуратівського [Текст] / Галина Шелехова // Українська мова і література в школі. – 2011. – № 4. – С. 53-56. – Бібліогр. в кінці ст.

Інформаційні ресурси:

1. Академія педагогічних наук РРФСР [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – Електрон. дані. – К., 2011. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Академія_педагогічних_наук_РРФСР. – Назва з екрана.

2. Видатні особистості з українського мовознавства. Хрестоматія / за заг. ред. Марини Навальної ; укл. : Тетяна Левченко, Тетяна Чубань. – Переяслав-Хмельницький : «Видавництво КСВ», 2016. – 172 с. – Режим доступу: http://ephseir.phdpu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/8989898989/1507/%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BD%D1%962_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BA%D0%B0_2_%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%BD%D1%8F.pdf?sequence=1&isAllowed=y
3. До 90-річчя від дня народження Олександра Михайловича Біляєва (1925 –2006) – Режим доступу: http://pmu.in.ua/virtual-exhibitions/90_rokiv_bilyev/
4. Сава Христофорович Чавдаров [Електронний ресурс] / матеріал підгот. Прохоренко О. М. // Державна науково-педагогічна бібліотека України. – Електрон. дані. – К., 2012. – Режим доступу: <http://www.dnrb.gov.ua/id/1695>. – Назва з екрана. – (Видатні педагоги України та світу : інформ.-бібліогр. ресурс / наук. кер. Проекту П. І. Рогова).
5. Савич Л. Культура мовлення вчителя: аналіз наукових розвідок О. М. Біляєва / Людмила Савич. – Режим доступу: https://library.udpu.edu.ua/library_files/probl_sych_vchutela/2010/2/visnuk_33.pdf
6. Савич Л. П. Вивчення й використання передового педагогічного досвіду у світлі праць О. М. Біляєва / Савич Л.П. – Режим доступу: file:///C:/Users/RizhOK/Downloads/NZTNPU_ped_2012_1_7.pdf– Назва з екрана.
7. Сіяч зерен педагогічної мудрості – [Електронний ресурс] : (до 120-річчя від дня народження Чавдарова Сава Христофоровича – українського педагога, мовознавця, діяча народної освіти) : віртуал. виставка / Олеся Корюненко // Педагогічний музей України : офіц. сайт музею. – Електрон. дані. – К., 2012. – Режим доступу: <http://pmu.in.ua/virtual-exhibitions/sijach-zeren-pedagogichnoi-mudrosti>.
8. Чавдаров Сава Христофорович [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – Електрон. дані. – К., 2011. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Чавдаров_Сава_Христофорович. – Назва з екрана.
9. Чавдаров Сава Христофорович [Електронний ресурс] // Знамениті, великі, геніальні люди. Найцікавіше про них! – Електрон. дані. – К., 2011. – Режим доступу: <http://100v.com.ua/uk/Chavdarov-Sava-Hrisgoforovich-person>. – Назва з екрана.
10. Чавдаров Сава Христофорович [Електронний ресурс] // Pidruchniki.ws : Бібліотека Українських Підручників. – Електрон. дані. – К., 2011. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/kulturologiya/chavdarov_sava_hristoforovich. – Назва з екрана.
11. Шеремета Л. П. Становлення О.М. Беляєва як науковця- лінгводидакта / Шеремета Л. П., Новіцька О. І. – Режим доступу: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_78/part_3/12.pdf – Назва з екрана.

9. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

конспекти лекцій; методичні вказівки та рекомендації; індивідуальні завдання; збірники тестових завдань; комп'ютерні презентації до окремих занять